

اصلاح الگوی اخلاق در نگارش و پژوهش

دکتر بهزاد فروتن*

علم و اخلاق همیشه در نزد بشر منزلت ویژه‌ای داشته است. اخلاق در حوزه علوم پزشکی به دنبال تبیین درست و نادرست‌ها، و باید و نبایدها در فعالیت‌های مختلف علوم پزشکی از جمله مراقبت‌های بهداشتی، روش‌های درمانی و طرح ریزی و انجام پژوهش‌ها و در نهایت گزارش نتایج تحقیقات علوم پزشکی می‌باشد. در همین راستا، سازمان بهداشت جهانی، به انتشار راهبردهای بین‌المللی برای پژوهش‌های زیست‌پزشکی مرتبط با انسان پرداخته است (۱).

رعایت موازین اخلاقی در امور پژوهشی یکی از ویژگی‌هایی است که رازی را نسبت به بیشتر محققان و حتی ابن‌سینا متمایز می‌کند. رازی هر جمله و نقل قولی را با ذکر ماخذ می‌آورد و حتی مطالبی را که از ماخذ ناشناخته می‌آورد، تأکید می‌کند که از کتابی با نویسنده مجهول آورده‌ام. وی به دانش‌پژوهانی خرده می‌گیرد که مطالب و فعالیت‌های علمی دیگران را به گونه‌ای نقل می‌کنند که گویی خودشان آن را انجام داده‌اند. او معتقد است که این نحوه تفکر، طرز عمل و ارائه، شایسته یک پژوهشگر با اخلاق نیست.

در قرن بیستم شواهد چنین بیان می‌کند که نقش‌آفرینان حوزه علم، یعنی دانشمندان، بیشتر در محدوده کار علمی خود فقط به آنچه بود نظر داشتند و نسبت به آنچه باید می‌بود دغدغه‌ای نداشتند. آنها فرضیه بی‌طرفی علم نسبت به ارزش‌ها را ارائه نمودند. آیا نظریه بی‌طرفی علم که از ناحیه مثبت‌گرایان بیان شده، درست است یا نه؟ تاریخ و فلسفه علم که در زمان اخیر مطرح است، از مجاری مختلف، نشان‌دهنده تماس و ارتباط علم و ارزش است در نتیجه نمی‌توان از بی‌طرفی آن دفاع نمود (۲، ۳).

در جوامع غربی اولین جامعه‌شناسی که در قرن بیستم اصول کلی و ارزشی را برای علم و پژوهش برشمرد، Merton است. او چهار اصل را بر می‌شمرد:

- ۱- عام‌گرایی[†]: علم غیر شخصی است؛ یعنی علم مستقل از مرزهای ملی، نژادی و عقاید
 - ۲- اشتراکیت یا مالکیت جمعی[‡]: یعنی یافته‌های اساسی علم محصول همکاری اجتماعی هستند و به اجتماع تعلق دارند.
 - ۳- بی‌طرفی[§]: یعنی انگیزه تلاش دانشمند برای پژوهش و فعالیت علمی رسیدن به حقایق و نتایج روشن‌تر باشد.
 - ۴- شک‌گرایی سازمان‌یافته^{**}: که به معنی بازبینی و بررسی انتقادی همه ادعاهای مختلف است.
- Merton معتقد است که اخلاقیات علم، کل یا ترکیب موزونی از ارزش‌ها و هنجارهای احساسی و عاطفی است که تعهد و التزامی برای پژوهشگر (دانشمند) ایجاد می‌کند. هنجارها به شکل اوامر، منع‌ها، ترجیحات و اجازه‌ها تجلی می‌یابند و در نتیجه ارزش‌های نهادی مشروعیت پیدا می‌کنند (۴).

اسلام مکتب الهی است که اصول آن در قرآن مطرح شده است. در قرآن آمده است که ملاک ارزش کار، تأثیر در کمال نفس انسان است. هر کاری که مرتبه عالی‌تری از قرب خدای مهربان را برای انسان حاصل کند، ارزش بالاترین و هر کاری که بیشترین تأثیر در دور شدن انسان از خدا را داشته باشد، پایین‌ترین ارزش‌ها را داراست. برخی از افعال به همین دلیل بی‌تأثیرند و بین دو حد، بی‌نهایت ارزش‌ها قرار می‌گیرند. مهم‌تر این که

* نویسنده مسؤول؛ دکترای تخصصی در فارماکولوژی و Post Doctoral Research Fellow، استادیار گروه آموزشی فیزیولوژی و فارماکولوژی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند

آدرس: بیرجند - خیابان غفاری - دانشگاه علوم پزشکی، دانشکده پزشکی، گروه فیزیولوژی و فارماکولوژی
تلفن: ۰۵۶۱-۴۴۴۳۰۴۱ - نمابر: ۰۵۶۱-۴۴۴۰۴۴۷ - پست الکترونیکی: behzad_foroutan@hotmail.com

[†] Universalism

[‡] Communism

[§] Disinterestedness

^{**} Organized Scepticism